

Jaarverslag 2014

Stichting Pensioenfonds HAL

Rotterdam

Inhoud

Algemene gegevens	3
Samenstelling Bestuur, Directie, Verantwoordingsorgaan, etc.	4
Meerjarenoverzichten van kengetallen en kerncijfers	5
Jaarverslag	7
Bestuursverslag	8
Inleiding	8
Bestuur	9
Ontwikkelingen ten aanzien van pensioenen	15
Ontwikkelingen ten aanzien van beleggingen	20
Integraal risicomanagement	22
Vooruitzichten	23
Jaarrekening	24
Balans per 31 december 2014	25
Staat van baten en lasten over 2014	27
Kasstroomoverzicht	29
Actuariële en bedrijfstechnische analyse	30
Toelichting op de balans en de staat van baten en lasten	31
Overige gegevens	53
Resultaatbestemming	53
Vaststelling	53
Financiële overeenkomst met sponsor	53
Gebeurtenissen na balansdatum	53
Verslag van het Verantwoordingsorgaan	55
Actuariële verklaring	57
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	59

Algemene gegevens

Samenstelling Bestuur, Directie, Verantwoordingsorgaan, etc.

1 Bestuur

Aangewezen door de Raad van Commissarissen van HAL Holding N.V.

M.F. Groot (man, 55)	voorzitter	tot 13 maart 2015
A.S. Vink (man, 37)	voorzitter	periodiek aftredend per 31-12-2015
S.E. Eisma (man, 65)	lid	periodiek aftredend per 31-12-2017

Gekozen door de pensioengerechtigden

A.C. Snelleman (man, 80)	secretaris	periodiek aftredend per 31-12-2017
--------------------------	------------	------------------------------------

Gekozen door de deelnemers

R.L. de Visser (man, 34)	lid	periodiek aftredend per 31-12-2015
--------------------------	-----	------------------------------------

2 Directie

R. Kers (man, 49)	directeur	sinds 14-12-2001
T.L. van der Hoeven (man, 53)	directeur	sinds 03-11-2011

3 Verantwoordingsorgaan

J.B. van Marwijk Kooij (man, 56)	voorzitter	periodiek aftredend per 31-12-2017
C. Bax (man, 82)		periodiek aftredend per 31-12-2017
J.J. de Haan (man, 74)		periodiek aftredend per 31-12-2017
C.P. Huurman (man, 75)		periodiek aftredend per 31-12-2017
H.E. van der Veen (man, 66)		periodiek aftredend per 31-12-2017
A.S. Vink (man, 37)		afgetreden per 10-12-2014
J.N. Verhoeven (vrouw, 27)		periodiek aftredend per 31-12-2017

4 Onafhankelijk Accountant

F.J. van Groenestein
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. te Rotterdam

5 Adviserend Actuaris

X.A.F.W. Koken
Towers Watson Netherlands B.V. te Rotterdam

6 Certificerend Actuaris

M.W. Heemskerk
Mercer (Nederland) B.V. te Amstelveen

Meerjarenoverzichten van kengetallen en kerncijfers

	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005
DEELNEMERS										
Aantallen										
Deelnemers (actieve)	41	43	41	42	41	38	38	34	33	30
Gewezen deelnemers	199	213	231	260	297	320	352	393	427	474
Ouderdomspensioen	1.081	1.116	1.142	1.167	1.175	1.209	1.230	1.238	1.265	1.284
Nabestaandenpensioen	554	547	545	535	526	524	520	542	531	529
Arbeidsongeschiktheidspensioen	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
<i>Totaal deelnemers</i>	1.876	1.920	1.960	2.005	2.040	2.092	2.141	2.208	2.257	2.318
Bedragen x EUR 1.000										
<i>Pensioenuitkeringen</i>										
Ouderdomspensioen	2.166	2.262	2.310	2.365	2.450	2.622	2.673	2.806	2.932	3.050
Nabestaandenpensioen	1.692	1.743	1.799	1.781	1.847	1.869	1.924	1.987	2.003	2.075
Arbeidsongeschiktheidspensioen	3	3	3	3	3	2	2	2	2	2
<i>Totaal pensioenuitkeringen</i>	3.861	4.008	4.112	4.149	4.300	4.493	4.599	4.795	4.937	5.127
Gratificaties	820	832	1.268	852	854	867	874	890	898	906
<i>Toegekende pensioenaanpassing*</i>	0,75%	0,90%	2,03%	2,33%	1,38%	0,40%	2,53%	1,48%	1,25%	1,45%

* Het Fonds heeft geen ambitie om jaarlijks toeslagen te geven op pensioenrechten en pensioenaanspraken. Het Bestuur besluit jaarlijks of een toeslag wordt verleend, rekening houdend met de financiële positie van het Fonds (toeslagmatrix B).

	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005
FINANCIËLE KERNCIJFERS										
Bedragen x EUR 1.000										
Beleggingsopbrengsten										
Directe opbrengsten	763	748	1.021	1.182	1.420	1.456	1.869	2.328	2.512	2.762
Indirecte opbrengsten	1.586	13.918	13.276	(12.165)	10.570	23.038	(40.435)	4.301	15.874	16.706
Vermogensbeheerkosten*	(202)	(231)	(4)	(5)	(7)	(9)	(9)	(8)	(7)	(8)
<i>Totaal beleggingsopbrengsten</i>	2.147	14.435	14.293	(10.988)	11.983	24.485	(38.575)	6.621	18.379	19.460
Performance										
Aandelen	2,40%	19,41%	19,67%	-17,45%	15,73%	41,86%	-45,17%	5,24%	24,42%	28,16%
Obligaties	-0,29%	-2,57%	3,65%	7,03%	2,80%	6,14%	6,40%	3,45%	0,59%	3,79%
Obligatiefondsen	-%	-%	-%	-%	-0,31%	8,49%	2,86%	1,90%	-1,89%	5,12%
Hypothecaire leningen	2,67%	3,09%	3,71%	3,76%	3,66%	3,32%	3,31%	3,32%	3,63%	3,28%
Deposito's en liquide middelen	1,17%	1,32%	1,94%	1,90%	1,87%	2,28%	3,79%	4,05%	3,29%	1,92%
'Total return'	1,66%	12,03%	12,78%	-8,56%	9,84%	23,56%	-25,93%	4,42%	13,16%	15,37%
Beleggingsportefeuille										
Aandelen	84.197	88.007	77.814	65.022	78.770	71.785	50.604	92.300	87.713	74.606
Obligaties	33.706	28.216	34.482	33.997	37.415	37.519	42.007	42.692	43.531	49.062
Obligatiefondsen	-	-	-	-	-	11.493	10.594	10.299	10.107	10.301
Hypothecaire leningen	329	724	747	728	1.120	1.130	1.139	1.154	1.169	2.045
Deposito's en liquide middelen	10.351	14.307	8.939	14.120	13.255	2.540	1.358	4.043	9.943	4.629
<i>Totaal beleggingen</i>	128.583	131.254	121.982	113.867	130.560	124.467	105.702	150.488	152.463	140.643
Overige activa en passiva	(29)	(132)	48	91	296	177	537	575	(1.695)	984
Totaal aanwezig vermogen	128.554	131.122	122.030	113.958	130.856	124.644	106.239	151.063	150.768	141.627
Technische voorzieningen	69.976	60.679	64.264	61.052	56.871	56.626	56.676	51.694	66.338	69.070
Stichtingskapitaal en reserves	58.578	70.443	57.766	52.906	73.985	68.018	49.563	99.369	84.430	72.557
Solvabiliteit										
Dekkingsgraad **	184%	216%	190%	187%	230%	220%	187%	292%	227%	205%
Rentetermijnstructuur	1,90%	2,68%	2,36%	2,68%	3,34%	3,70%	3,80%	4,70%	2%	2%

* Met ingang van het boekjaar 2013 is een deel van de pensioenuitvoeringskosten toegerekend aan de vermogensbeheerkosten.

** Met ingang van 1 januari 2007 zijn de technische voorzieningen vastgesteld op basis van de door DNB vastgestelde rentetermijnstructuur. Tot en met het boekjaar 2006 zijn de technische voorzieningen vastgesteld op basis van een vaste rekenrente van 2%.

Jaarverslag

Bestuursverslag

1 Inleiding

Voor u ligt het verslag over het 77^e boekjaar van Stichting Pensioenfonds HAL (het "Fonds"), opgericht op 15 december 1937 en statutair gevestigd te Rotterdam en met adres Weena 696, 3012 CN te Rotterdam. Het Fonds is ingeschreven bij het stichtingenregister van de Kamer van Koophandel onder nummer 41126837.

1.1 Doelstelling

Het Fonds heeft ten doel ter uitvoering van door de werkgever overeengekomen pensioenovereenkomsten, het verstrekken van pensioenen en andere uitkeringen aan deelnemers en gewezen deelnemers en hun nabestaanden.

1.2 Missie

Het Bestuur van het Fonds zet zich voor deze doelstelling in door een solide financieel beheer te voeren, waardoor de verplichtingen ten opzichte van de belanghebbenden nu en in de toekomst nagekomen kunnen worden tegen voor de werkgever redelijke kosten.

Het Fonds wil een zo goed mogelijke invulling geven aan de uitvoering van de pensioenovereenkomsten die de werkgever heeft afgesloten met haar (gewezen) werknemers. De uitvoering van de overeenkomsten dient correct, maatschappelijk verantwoord en zo (kosten)efficiënt mogelijk te geschieden. De ambitie is een duurzaam en betrouwbaar pensioenfonds te zijn, dat zijn financiële verplichtingen en ambities nu en in de toekomst waar kan maken.

1.3 Visie / Strategie

Het Fonds tracht deze missie uit te voeren door de opzet van het Fonds zo eenvoudig mogelijk te houden. Dit komt met name tot uitdrukking in de opzet van het beleggingsbeleid, de pensioenregeling en de governance.

De pensioensector staat echter ingrijpende veranderingen te wachten die zorgen voor een toename van de complexiteit en onzekerheid, welke het soms lastig kunnen maken onze visie / strategie uit te voeren.

Zowel binnen de huidige en komende wettelijke kaders streeft het Fonds naar een goede pensioenvoorziening. Communicatie en transparantie acht het Fonds van groot belang ten einde verwachtingen te managen alsook pensioenbewustzijn en betrokkenheid te vergroten. Om onze missie te kunnen uitvoeren en hoge kwaliteit te leveren is sprake van een robuust beleidskader, goed pensioenfondsbestuur, monitoring van de beheerders van de beleggingsfondsen waarin het Fonds heeft geïnvesteerd en wordt goed samengewerkt met de werkgever, vertegenwoordigers van de fondsleden, adviseurs, en uitvoerende partijen op het gebied pensioenuitvoering. Daarnaast toetst het Bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt zo nodig bij.

2 Bestuur

2.1 Bestuur

Governance

In het kader van de invoering van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen per 1 juli 2014 heeft het Bestuur, na een evaluatie van het huidige bestuursmodel en het functioneren van het Bestuur en de overige organen, gekozen voor handhaving van een paritair bestuursmodel met een jaarlijkse visitatie. Nadat het Bestuur de werkgever heeft geraadpleegd en het Verantwoordingsorgaan en de Deelnemersraad om advies heeft gevraagd, heeft het Bestuur een keuze voor het paritaire bestuursmodel gemaakt. Alle belanghebbenden onderschrijven de keuze van het Bestuur.

Het Verantwoordingsorgaan blijft gehandhaafd en de Deelnemersraad is per 1 juli 2014 opgeheven.

De fondsdocumenten zijn in 2014 aangepast aan de nieuwe situatie.

De heer Groot heeft in het najaar van 2014 te kennen gegeven zijn functie als voorzitter en lid van de Beleggingscommissie te willen beëindigen in verband met zijn benoeming tot CEO van de werkgever. Het Bestuur wil de heer Groot graag bedanken voor de bijdragen die hij heeft geleverd aan het Fonds.

Door de werkgever is de heer A.S. Vink voorgedragen als zijn opvolger. In de bestuursvergadering van 8 december 2014 is deze voordracht door het Bestuur besproken. Het Bestuur heeft deze voordracht getoetst aan de profielschetsen voor voorzitter en lid van de beleggingscommissie (o.a. deskundigheid, competenties, diversiteit, tijdsbeslag). Het Bestuur heeft besloten de heer Vink te benoemen onder de opschortende voorwaarde van instemming door De Nederlandsche Bank. Deze instemming is op 13 maart 2015 ontvangen.

Bestuursvergaderingen

Het Bestuur kwam gedurende het boekjaar 2014 drie maal in vergadering bijeen. Onder meer de volgende onderwerpen kwamen aan de orde:

- het vaststellen van de jaarrekening 2013;
- het beleggingsbeleid;
- de pensioen- en vermogensbeheerkosten;
- de integrale risicoanalyse;
- de kwetsbaarheidsanalyse;
- de Wet versterking bestuur pensioenfondsen;
- de beoordeling van de business case en voorwaarden voor eventuele financiering van Stichting HAL Wonen;
- het nieuw financieel toetsingskader;
- het Witteveen-kader;
- de Code pensioenfondsen;
- de contacten met De Nederlandsche Bank (DNB);
- de toetsing van diverse beleidsstukken;
- de deskundigheidsbevordering en zelfevaluatie;
- de benoeming van bestuursleden;
- het vaststellen van de pensioenaanpassing per 1 januari 2015;
- het toekennen van een kerstgratificatie.

Evaluatie

Het bestuurlijk functioneren is in december 2014 geëvalueerd onder begeleiding van een

externe deskundige. Bij deze jaarlijkse evaluatie staat het Bestuur stil bij de wijze van besturen, de manier waarop besluiten tot stand komen en ieders bijdrage daaraan. Zaken die aan de orde komen, zijn het functioneren als team, deskundigheid, integriteit, het besluitvormingsproces en de voorbereiding daarvan. De belangrijkste conclusie uit de evaluatie is dat het Bestuur goed functioneert.

Diversiteit

Het Fonds is zich bewust van het belang van diversiteit. Het Fonds streeft naar diversiteit in de samenstelling van het Bestuur en het Verantwoordingsorgaan zonder concessies te doen aan de eisen voor geschiktheid.

In lijn met de Code Pensioenfondsen, verstaat het Fonds onder diversiteit het volgende:

- de samenstelling van Bestuur en Verantwoordingsorgaan is complementair en vormt een redelijke afspiegeling van de belanghebbenden;
- in het Bestuur en het Verantwoordingsorgaan hebben ten minste één man en één vrouw zitting;
- in het Bestuur en het Verantwoordingsorgaan hebben ten minste één lid boven de veertig en één lid onder de veertig zitting.

Bij het ontstaan van een vacature in het Bestuur of het Verantwoordingsorgaan zal het Fonds in het kader van het diversiteitsbeleid het volgende doen:

- bij zowel de oproeping tot kandidaatstelling als in de profielschets wordt de gewenste diversiteit benadrukt;
- bij de werving van kandidaten wordt mensen die passen bij de diversiteitsdoelstelling van het Fonds aangemoedigd zich kandidaat te stellen;
- toetsing van kandidaten gebeurt mede aan de hand van deze doelstelling.

Jaarlijks beoordeelt het Bestuur de stand van zaken en of aanvullende maatregelen nodig zijn. Daarnaast zal het Bestuur de doelstellingen en (effectiviteit van) de ingezette middelen op langere termijn evalueren.

Het Fonds voldoet op dit moment niet volledig aan de diversiteitskenmerken zoals benoemd in de Code Pensioenfondsen. Gezien de omvang van de fondsorganen en de samenstelling van het deelnemersbestand is het echter niet altijd mogelijk om binnen één orgaan aan alle aspecten van diversiteit invulling te geven.

2.2 Directie en dagelijkse leiding

De dagelijkse leiding wordt gevormd door de Directie. Regelmatig vindt overleg plaats tussen de Directie en het Bestuur. Maandelijks legt de Directie verantwoording af aan het Bestuur door middel van een managementrapportage. De bevoegdheden en taken van de Directie zijn door het Bestuur vastgelegd in een reglement.

2.3 Deelnemersraad

Het Bestuur en de Directie van het Fonds hebben in 2014 eenmaal met de Deelnemersraad vergaderd. Tijdens deze vergadering zijn o.a. de jaarrekening en het jaarverslag over het jaar 2013, het beleggingsbeleid en de per 1 juli 2014 in werking tredende Wet versterking bestuur pensioenfondsen en de daarmee samenhangende wijziging van statuten en reglementen besproken.

Als gevolg van de inwerkingtreding van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen is de Deelnemersraad per 1 juli 2014 opgeheven en per die datum "opgegaan" in het Verantwoordingsorgaan nieuwe stijl (zie onder 2.4).

2.4 Verantwoordingsorgaan

Het Bestuur en de Directie van het Fonds hebben in 2014 tweemaal met het Verantwoordingsorgaan vergaderd. Tijdens deze vergaderingen zijn o.a. de jaarrekening en het jaarverslag over het jaar 2013, het daarin opgenomen verslag van het Verantwoordingsorgaan, het verslag van de Visitatiecommissie, de Wet versterking bestuur pensioenfondsen en de voorgenomen visitatie 2015 besproken. Verder heeft de voorzitter van het Verantwoordingsorgaan met enige regelmaat tussentijds overlegd met de Directie van het Fonds over de gang van zaken, in het bijzonder ook over de voorbereiding van de in werking treding van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen en de daarmee samenhangende wijziging van de statuten van het Fonds en het reglement Verantwoordingsorgaan. Deze stukken zijn vervolgens ook in de vergadering van het Verantwoordingsorgaan aan de orde gekomen.

Als gevolg van de inwerkingtreding van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen is per 1 juli 2014 het Verantwoordingsorgaan nieuwe stijl ontstaan, met nieuwe taken en bevoegdheden.

De heer A.S. Vink heeft in verband met zijn beoogde benoeming tot voorzitter van het Fonds zijn lidmaatschap van het Verantwoordingsorgaan per 10 december 2014 beëindigd. Wij willen de heer Vink bedanken voor de bijdragen die hij heeft geleverd aan het Fonds.

Door de werknemers is als zijn opvolgster mevrouw J.N. Verhoeven gekozen.

2.5 Intern en extern toezicht

Intern toezicht

Het Bestuur heeft, na advies van het Verantwoordingsorgaan, besloten het intern toezicht in te richten middels een Visitatiecommissie. In het voorjaar van 2015 zijn, na advies van het Verantwoordingsorgaan, de leden van de Visitatiecommissie benoemd en vanaf medio 2015 zal de visitatie plaatsvinden. In het jaarverslag over het boekjaar 2015 zal over de bevindingen van de Visitatiecommissie worden gerapporteerd.

De Code Pensioenfondsen benoemt dat leden van de visitatiecommissie worden benoemd door het bestuur na *bindende* voordracht van het verantwoordingsorgaan. Het Fonds voldoet hier niet aan. In overleg met het Verantwoordingsorgaan van het Fonds is een gewoon adviesrecht passend bevonden.

Extern toezicht

Het afgelopen jaar zijn aan het Fonds geen dwangsommen of boetes opgelegd. Er zijn door De Nederlandsche Bank N.V. geen aanwijzingen aan het Fonds gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsuitoefening van organen van het Fonds gebonden aan toestemming van de toezichthouder. De vermogenspositie is zodanig dat er geen lange- of kortetermijnherstelplan van toepassing is.

2.6 *Onafhankelijk Accountant en actuaris*

Jaarlijks bespreekt de Directie met de onafhankelijk accountant, adviserend actuaris en certificerend actuaris de kwaliteit van de verrichte werkzaamheden.

Het Bestuur zal in het jaar 2016 het functioneren van de accountant en actuarissen evalueren en de uitkomsten van deze evaluatie met de accountant of actuarissen bespreken. Ook zal het Bestuur het Verantwoordingsorgaan en de Visitatiecommissie van de uitkomsten op de hoogte stellen.

2.7 *Statuten en reglementen*

De statuten van het Fonds en het reglement van het Verantwoordingsorgaan zijn in 2014 gewijzigd naar aanleiding van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen en de Code Pensioenfondsen van de Pensioenfederatie en Stichting van de Arbeid.

Vanaf 1 januari 2015 is een significante inperking van de fiscale mogelijkheden tot pensioenopbouw, het zogenoemde Witteveen-kader, van kracht geworden.

De werkgever en de werknemers zijn hierover een aanpassing van de pensioenovereenkomst overeengekomen.

Het Bestuur heeft in 2014 met de werkgever overlegd om de financiële en administratieve gevolgen van deze inperking en de aanpassing van de pensioenovereenkomst te beoordelen.

Dit overleg heeft geresulteerd in de aanpassing van het basispensioenreglement per 31 december 2014. Deze aanpassingen worden toegelicht in paragraaf 3.2.

2.8 *Klachten en geschillen*

Het Fonds heeft een klachten- en geschillenregeling. In 2014 heeft het Fonds geen klachten ontvangen.

2.9 *Gedragscode*

Het Fonds heeft een gedragscode, waarin tevens een klokkenluidersregeling is opgenomen. Met betrekking tot de naleving van de gedragscode in 2014 zijn geen afwijkingen geconstateerd. De gedragscode van het Fonds wordt regelmatig geactualiseerd.

2.10 *Governance*

In 2014 heeft het Bestuur onder andere de volgende acties ondernomen op het gebied van Pension Fund Governance:

- Het Bestuur heeft over het boekjaar 2013 verantwoording afgelegd aan het Verantwoordingsorgaan. In de jaarrekening 2013 heeft het Verantwoordingsorgaan verslag gedaan van haar bevindingen.
- Eind 2013 heeft de Visitatiecommissie haar visitatie afgerond. Het Bestuur en de Visitatiecommissie hebben daarna het rapport besproken. Vervolgens is het rapport in 2014 met het Verantwoordingsorgaan besproken. In de jaarrekening 2013 heeft de Visitatiecommissie verslag gedaan van haar bevindingen en hebben het Bestuur en het Verantwoordingsorgaan hun reactie op dit verslag gegeven.

- Het Bestuur heeft, na een evaluatie van het huidige bestuursmodel en het functioneren van het Bestuur en de overige organen, gekozen voor handhaving van een paritair bestuursmodel met een jaarlijkse visitatie.
- Het Bestuur heeft een aantal beleidsdocumenten beoordeeld en aangepast, waaronder de statuten en de Verklaring inzake beleggingsbeginselen.
- Het Bestuur heeft onder externe begeleiding een zelfevaluatie verricht.

Vanaf 1 januari 2014 is de Code Pensioenfondsen van kracht, welke door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid is opgesteld. Het doel van de Code pensioenfondsen is dat belanghebbenden er vertrouwen in kunnen hebben dat de pensioenfondsen het aan hen toevertrouwde geld goed beheren en de belangen van alle betrokkenen evenwichtig afwegen. Deze Code beoogt de verhoudingen binnen het pensioenfonds en de communicatie met de belanghebbenden transparanter te maken en bij te dragen tot het versterken van goed pensioenfondsbestuur. Het Bestuur heeft een analyse gemaakt van de inhoud van deze Code en legt over de naleving van deze code in deze jaarrekening verantwoording af.

Voor institutionele beleggers geldt als principe dat zij onder andere jaarlijks hun beleid publiceren ten aanzien van het uitoefenen van het stemrecht op aandelen die zij houden in beursgenoteerde vennootschappen en dat zij verslag doen van de uitvoering van dit beleid. De investeringen van het Fonds in Nederlandse beursgenoteerde aandelen vindt momenteel geheel plaats via fondsen. Als gevolg hiervan heeft het Fonds geen aandeelhoudersrechten in beursgenoteerde Nederlandse ondernemingen. Indien het Fonds in de toekomst wel directe belangen zal houden in Nederlandse beursgenoteerde aandelen, zal het Bestuur zich tijdig over het te voeren beleid buigen.

2.11 *Communicatiebeleid*

Het Fonds heeft het communicatiebeleid vastgelegd in een communicatieplan. Communicatie was in 2014 voor een groot deel gericht op het managen van verwachtingen. Onze uitgangspunten houden rekening met bepalingen in de Pensioenwet en de eisen die de toezichthouder stelt. De belangrijkste communicatiedoelstellingen zijn klantgericht communiceren, pensioenbewustzijn bij de deelnemers vergroten en verantwoording afleggen over beleid en uitvoering. Hierbij worden zowel de actieve deelnemers als de in-actieve deelnemers (gewezen deelnemers en pensioen-gerechtigden) betrokken.

Het Fonds spant zich in om in de communicatiebehoefte van alle doelgroepen te voorzien. Het Fonds gebruikt hiervoor onder andere de volgende communicatiemiddelen:

- Website: www.pensioenfondshal.nl met o.a. jaarrekeningen, reglementen, statuten; ABTN, Verklaring beleggingsbeginselen;
- Uniform Pensioenoverzicht;
- Pensioenregister;
- Startbrief;
- Individuele gesprekken en correspondentie;
- Presentaties tijdens bijeenkomsten.

De Code Pensioenfondsen benoemt dat het bestuur de effectiviteit van de ingezette communicatiemiddelen tenminste elke drie jaar meet. Het Fonds meet de effectiviteit niet expliciet, maar uit de ontvangen reacties van fondsleden op de diverse communicatiemiddelen blijkt dat deze begrijpelijk en effectief zijn.

In 2014 lag de nadruk op het in samenwerking met de werkgever duidelijk uitleggen van de veranderingen in de pensioenregeling voor de actieven die per 31 december 2014 in werking is getreden.

2.12 Uitbesteding

Het Bestuur heeft een aantal werkzaamheden uitbesteed, te weten: bewaarneming, toegang tot de Gemeentelijke Basisadministratie en ondersteunende administratieve diensten. Het Bestuur en/of Directie hebben diverse malen overleg gevoerd met de uitvoeringsorganisaties over de dienstverlening. Daarnaast zijn er op grond van de ontvangen interne beheersingsrapportages aanvullende vragen gesteld aan de uitvoeringsorganisaties over bepaalde aspecten van de kwaliteit van de beheersmaatregelen.

Periodiek hebben de Beleggingscommissie en de Directie in het kader van de monitoring overleg gevoerd met de beheerders van de beleggingsfondsen waarin het Fonds heeft geïnvesteerd. In dit overleg is uitvoerig stilgestaan bij de resultaten van en de dienstverlening door deze beheerders.

3 Ontwikkelingen ten aanzien van pensioenen

3.1 Financiële positie van het Fonds

Vanaf 1 januari 2007 is voor pensioenfondsen het Financieel Toetsingskader (FTK) van kracht. Onder het FTK is het 'vereist eigen vermogen' het vermogen dat hoort bij de zogeheten evenwichtssituatie van het Fonds. In die evenwichtssituatie is het eigen vermogen zodanig vastgesteld dat met de wettelijk vastgestelde zekerheidsmaat van 97,5% wordt voorkomen dat het Fonds binnen één jaar over minder middelen beschikt dan nodig om te kunnen voldoen aan de onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Met andere woorden, de kans dat het Fonds zich één jaar later in een situatie van onderdekking bevindt, is kleiner dan of gelijk aan 2,5%.

Het (minimaal) vereist eigen vermogen wordt berekend met gebruikmaking van een standaard model. De toezichthouder, DNB, heeft een gestandaardiseerde methode vastgesteld om te toetsen of er voldoende eigen vermogen aanwezig is: de standaardtoets. De standaardtoets meet voor een aantal risicofactoren het mogelijke (negatieve) effect (in euro's) op het eigen vermogen. Omdat de resultaten van de standaardtoets afhankelijk zijn van marktomstandigheden en het risicoprofiel van de aanwezige beleggingen, fluctueren ze in de loop van de tijd. De buffers worden door het Fonds berekend met behulp van deze standaardtoets, die is aangepast om rekening te kunnen houden met actief beheer. Hierbij wordt voor de samenstelling van de beleggingen uitgegaan van de feitelijke procentuele assetmix in de evenwichtssituatie. Het vereiste eigen vermogen op basis van deze toets bedraagt ultimo 2014 EUR 15.320.000 (2013: EUR 15.800.000). Het feitelijke eigen vermogen van het Fonds ultimo 2014 bedraagt EUR 58.577.646 (2013: EUR 70.443.136). Dit betekent dat het Fonds ultimo 2014 voldoet aan de solvabiliteitstoets.

Op 16 december 2014 stemde de Eerste Kamer in met de aanpassing van het financieel toetsingskader (nFTK), dat daarmee vanaf 1 januari 2015 van kracht is. De aanpassing van het financieel toetsingskader raakt de financiële opzet van pensioenfondsen in alle facetten. Zo heeft het beginsel van toekomstbestendige indexatie tot gevolg dat veel fondsen minder snel zullen mogen indexeren, terwijl de nieuwe herstelsystematiek anderzijds tot gevolg heeft dat ingrijpende kortingsmaatregelen minder snel aan de orde zullen zijn. De verschillende ingrepen zouden per saldo evenwichtig moeten uitpakken voor de verschillende generaties.

Het nFTK is van toepassing vanaf 1 januari 2015 en heeft daarmee geen invloed op verslagjaar 2014. In deze jaarrekening wordt uitgegaan van het Financieel Toetsingskader (FTK) zoals dat gold tot en met het verslagjaar 2014. Gezien echter de ingrijpende veranderingen die het nFTK met zich mee brengt achten wij het van belang om bij een aantal gevolgen al vast stil te staan.

De volgende elementen hebben invloed op de financiële positie van het Fonds:

- Ultimate Forward Rate (UFR)-methode;
- Beleidsdekkingsgraad;
- Vereist eigen vermogen (VEV).

Door de wetgever en DNB is besloten om in 2015 de huidige UFR-methode te handhaven, met dien verstande dat de 3-maandsmiddeling komt te vervallen. Daarmee komen renteveranderingen directer in de dekkingsgraad tot uitdrukking. Dit zal een

verhogend effect op de technische voorzieningen per ultimo 2014 hebben van circa EUR 2.463.000.

Voor beleidsmatige besluiten die zijn gebaseerd op de financiële positie van het Fonds is vanaf 1 januari 2015 de beleidsdekkingsgraad de maatstaf. Deze beleidsdekkingsgraad wordt vastgesteld op basis van het gemiddelde van de dekkingsgraden van de voorafgaande 12 maanden.

Tot slot wordt het VEV hoger als gevolg van gewijzigde parameters.

In de onderstaande tabel hebben wij de diverse effecten ultimo 2014 zichtbaar gemaakt:

	nFTK	FTK
Vermogen	128.630.638	128.630.638
Technische voorzieningen	72.516.108	70.052.992
Dekkingsgraad	177,4%	183,6%
Beleidsdekkingsgraad	204,7%	n.v.t.
VEV strategische assetmix	25,2%	20,2%
VEV feitelijke assetmix	27,7%	21,9%

3.2 *Pensioenaanpassingen*

Het Fonds heeft geen ambitie om jaarlijks toeslagen te geven op pensioenrechten en pensioenaanspraken. Het Bestuur besluit jaarlijks of een toeslag wordt verleend, rekening houdend met de financiële positie van het Fonds (toeslagmatrix B).

Per 1 januari 2014 werden de ingegane pensioenen en premievrije aanspraken van gewezen deelnemers verhoogd met 0,90%. Per 1 januari 2015 werd een verhoging van 0,75% doorgevoerd. Deze verhoging is reeds in de Voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2014 verantwoord.

Vanaf 1 januari 2015 is een significante inperking van de fiscale mogelijkheden tot pensioenopbouw, het zogenoemde Witteveen-kader, van kracht geworden.

De werkgever en de werknemers zijn een aanpassing van de pensioenovereenkomst overeengekomen.

Het Bestuur heeft in 2014 met de werkgever overlegd om de financiële en administratieve gevolgen van deze inperking en de aanpassing van de pensioenovereenkomst te beoordelen.

Het resultaat is dat de volgende aanpassingen van de pensioenregeling per 31 december 2014 van kracht zijn:

- maximering van het pensioengevend salaris op EUR 100.000;
- verlaging van de franchise van EUR 19.253 naar EUR 16.419;
- de mogelijkheid tot flexibilisering van de pensioenleeftijd tussen 62 jaar en de AOW-gerechtigde leeftijd.

De verlaging van de franchise heeft een verhogend effect op de backservice in 2014 van EUR 234.578. De maximering van het pensioengevend salaris zal in 2015 resulteren in een significante verlaging van de (gedempte) kostendekkende premie.

3.3 Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen over 2014 bedroegen EUR 3.860.959 versus EUR 4.007.831 in het jaar ervoor, een daling met 3,7%. Deze daling is de resultante van de toeslagen per 1 januari 2014 en de wijziging van het aantal pensioengerechtigden en hun uitkeringen. Het Fonds streeft er naar de uitkeringen rond de 20ste van iedere maand te verrichten. In 2014 zijn alle betalingen tijdig verricht.

Tevens heeft het Bestuur besloten aan alle pensioengerechtigden een gratificatie van EUR 500 (2013: EUR 500) toe te kennen. De totale kosten hiervan bedroegen EUR 819.500 (2013: EUR 832.000).

Ten slotte heeft het Bestuur besloten aan alle pensioengerechtigden een kerstpakket te geven. De totale kosten hiervan bedroegen EUR 153.268 (2013: EUR 148.440).

3.4 Pensioenverplichtingen

Onder het Financieel Toetsingskader dienen de verplichtingen gewaardeerd te worden tegen de marktrente. Tevens dient er bij de vaststelling van de verplichtingen rekening te worden gehouden met de ontwikkeling van de levensverwachtingen.

Het Fonds hanteerde in 2013 nog de Prognosetafel AG 2012-2062 en is ultimo 2014 overgegaan naar de Prognosetafel AG 2014. Deze Prognosetafel is een verbetering ten opzichte van de tafel AG 2012-2062:

- Geen horizon meer voor wat betreft de verbetering van de overlevingskansen;
- Stabieler, want mede gebaseerd op sterfte in andere Europese landen;
- Gebaseerd op een stochastisch model waardoor desgewenst de betrouwbaarheid van de schatting ('best estimate') in termen van betrouwbaarheidsintervallen is aan te geven.

Door de overgang op de Prognosetafel AG 2014 hanteert het Fonds de meest recente verzekeringstechnische grondslagen en de voorzienbare trend in overlevingskansen. Toepassing van de Prognosetafel AG 2014 heeft een verlagend effect op de technische voorzieningen per ultimo 2014 van EUR 472.911.

Uit onderzoek blijkt dat sterfte onder een populatie van pensioenfondsen in het algemeen lager ligt dan de sterfte van de gehele bevolking. De levensverwachting is hoger. In verband hiermee past het Fonds een correctie toe op de prognosetafels. Deze fondsspecifieke correctie was in 2013 gebaseerd op leeftijdsterugstellingen. In september 2014 is door Towers Watson een geactualiseerd en verfijnd model (Towers Watson ervaringssterftemodel 2014) beschikbaar gekomen, waarbij op basis van geactualiseerde en nauwkeurigere gegevens van het CBS een betere inschatting mogelijk is geworden. Het Bestuur heeft hierop door Towers Watson een onderzoek laten uitvoeren naar de ervaringssterfte die het best past bij de karakteristieken van de eigen fondspopulatie. Het Bestuur heeft naar aanleiding van dit onderzoek besloten deze fondsspecifieke correcties op basis van het Towers Watson ervaringssterftemodel 2014 (sector Commerciële dienstverlening en de hoogste inkomensklasse) met ingang van 31 december 2014 toe te passen. Dit heeft een verhogend effect op de technische voorzieningen per ultimo 2014 van EUR 1.598.543.

In het voorjaar van 2012 heeft het Fonds een onder het FTK verplichte solvabiliteits- en continuïteitstoets laten uitvoeren. De conclusie van deze toets is dat het Fonds met een

zekerheid van meer dan 95% zowel op korte, lange en zeer lange termijn aan haar verplichtingen zal kunnen voldoen.

Onder het nFTK wordt de continuïteitstoets vervangen door een jaarlijkse haalbaarheidstoets. Als voorbereiding hierop zal het Fonds in het voorjaar van 2015 een Asset-Liability Management-studie (ALM) laten uitvoeren.

3.5 *Herverzekeringen*

Het overlijdensrisico van de deelnemers uit hoofde van de pensioenregeling wordt op risicobasis herverzekerd. Het door het Fonds te dragen eigen risico, het z.g. eigen behoud, per deelnemer is gelijk aan EUR 150.000. Het in 2014 totaal herverzekerde bedrag bedroeg EUR 33.900.000 (2013: EUR 33.304.000).

Het risico in verband met het ANW-hiaat is herverzekerd in de vorm van risicokapitalen. Hierbij wordt geen eigen behoud gehanteerd. Het totaal verzekerd kapitaal bedroeg in 2014 EUR 5.737.000 (2013: EUR 5.922.000).

Het risico van arbeidsongeschiktheid met betrekking tot het arbeidsongeschiktheidspensioen is herverzekerd, waarbij een eigen behoud per deelnemer geldt van EUR 10.000 jaarlijkse uitkering. Het totaal verzekerd arbeidsongeschiktheidspensioen in het boekjaar 2014 bedroeg EUR 2.343.255 (2013: EUR 2.136.900).

Het risico van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid wordt door het Fonds in eigen beheer gehouden.

3.6 *Actuariel verslag*

Het actuariel resultaat over het boekjaar 2014 van EUR (11.865.490) (2013: EUR 12.677.401) kan als volgt nader worden toegelicht.

Het resultaat op beleggingen in 2014 bedroeg EUR 2.146.562 (2013: EUR 14.435.328).

In de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur, die voor het vaststellen van de pensioenverplichtingen wordt gehanteerd, is per september 2012 de zogenoemde Ultimate Forward Rate (UFR) ingevoerd. Het toepassen van de UFR heeft een verlagend effect op de technische voorzieningen per ultimo 2014 van circa EUR 3.619.000 (2013: circa EUR 1.334.000). Voor alle looptijden is de rente na toepassing van de UFR lager dan die van ultimo 2013. Per saldo heeft de renteverandering een verhogend effect gehad op de technische voorzieningen van EUR 9.632.116 (2013: verlaging EUR 1.350.160).

De duration van de pensioenverplichtingen bedraagt eind 2014: 15,37 (2013: 13,14). Bij deze duration hoort een gemiddelde rekenrente van 1,90% (2013: 2,68%).

Het totale resultaat op de gehanteerde grondslagen in 2014 bedroeg EUR (421.208) (2013: EUR 302.433). Aangezien in de praktijk de bestandsontwikkeling afwijkt van de gehanteerde grondslagen ontstaan resultaten voor het Fonds. Dit negatieve resultaat is met name ontstaan door het saldo van enerzijds de aanpassing van de ervaringssterfte en de prognosetafel en anderzijds het effect van de aanpassing van de pensioenregeling op de invaliditeitsvoorziening.

Premie

Tussen werkgever en het Fonds is een uitvoeringsovereenkomst gesloten. Met betrekking tot de premiebetaling is hierin het volgende overeengekomen:

- De werkgever betaalt de kostendekkende premie, berekend op basis van een gedempte rekenrente van 4%.
- Indien de dekkingsgraad hoger is dan het op basis van artikel 132 van de Pensioenwet berekende vereist eigen vermogen voorziet de overeenkomst in een mechanisme van premiekorting.
- Indien de dekkingsgraad lager is dan het op basis van artikel 132 van de Pensioenwet berekende vereist eigen vermogen voorziet de overeenkomst in extra premiestortingen door de werkgever.
- De werkgever is bevoegd de feitelijk af te dragen premie te maximeren op 30% van de salarissom van de deelnemers aan de pensioenregeling.

	2014	2013
	EUR	EUR
Kostendekkende premie	2.599.827	1.948.373
Gedempte kostendekkende premie	2.010.619	1.354.488

Voor de jaren 2013 en 2014 is aan de werkgever conform bovengenoemde uitvoeringsovereenkomst geen premie in rekening gebracht.

Uitvoeringskosten

De Pensioenfederatie heeft aanbevelingen opgesteld voor de transparantie van uitvoeringskosten van Pensioenfondsen. De uitvoeringskosten bestaan uit de kosten voor pensioen- en vermogensbeheer. Om de uitvoeringskosten te berekenen, zijn de uitgangspunten van de Pensioenfederatie gehanteerd. In 2013 heeft de Pensioenfederatie de aanbevelingen nader uitgewerkt. Om een beter inzicht te geven in de kosten en daarmee invulling te geven aan deze nadere aanbevelingen, heeft het Bestuur in 2013 besloten om een deel van de pensioenuitvoeringskosten toe te rekenen aan de vermogensbeheerkosten.

Pensioenbeheer

De Pensioenfederatie heeft aanbevolen om de kosten in euro per deelnemer te rapporteren. Het aantal deelnemers is daarbij gesteld als de som van het aantal actieve deelnemers en gepensioneerden. Op basis hiervan zijn de kosten per deelnemer EUR 113 (2013: EUR 120). Bepalen we de kosten per deelnemer op basis van alle fondsleden, dan zijn de kosten per deelnemer EUR 100 (2013: EUR 106).

Vermogensbeheer

De Pensioenfederatie heeft aanbevolen om de kosten van het vermogensbeheer te rapporteren als percentage van het gemiddeld belegd vermogen. De kosten voor vermogensbeheer bedragen 0,62% (2013: 0,62%) van het gemiddeld belegd vermogen. Transactiekosten zijn de kosten die gemaakt worden om beleggingstransacties te realiseren. Dit zijn geen kosten die aan de vermogensbeheerders ten goede komen, maar die bijvoorbeeld aan de beurs of aan een broker moeten worden betaald. De kosten vormen een lastige categorie om goed te kunnen onderscheiden, omdat ze vaak impliciet onderdeel zijn van de prijs waartegen een transactie tot stand komt. Uit de analyse over

2014 is gebleken, dat de geschatte transactiekosten circa 0,08% (2013: 0,07%) van het gemiddeld belegd vermogen bedragen.

4 Ontwikkelingen ten aanzien van beleggingen

4.1 Algemeen

Het beleggingsbeleid wordt vastgesteld door het Bestuur. Het beleggingsbeleid is vastgelegd in de Verklaring beleggingsbeginselen. Dit beleid wordt tijdens de bestuursvergaderingen geëvalueerd en zo nodig aangepast.

De verdeling van de beleggingsportefeuille per 31 december 2013 en 2014 is als volgt:

	<u>2014</u>	<u>2013</u>
Aandelen	65,5%	67,1%
Obligaties	26,2%	21,5%
Hypothecaire leningen	0,2%	0,6%
Deposito's, spaartegoeden en liquide middelen	8,1%	10,9%
Overige activa en passiva	-%	-/-0,1%

Het Bestuur heeft in 2014 alleen wijzigingen aangebracht in de aandelen- en obligatieportefeuille. Er zijn aandelen voor een bedrag van EUR 6,0 miljoen verkocht en obligaties voor een waarde van EUR 6,1 miljoen gekocht teneinde de verwachte cashflow van de komende tien jaar te dekken.

De daling in het belang in aandelen is toe te schrijven aan het saldo van de koersstijgingen op de aandelenmarkten in 2014 en bovengenoemde verkoop.

De stijging in het belang in obligaties is toe te schrijven aan het saldo van de koersdalingen in 2014 en bovengenoemde aankoop.

De daling in het belang in hypothecaire leningen is toe te schrijven aan aflossingen op deze leningen.

De spaartegoeden en liquide middelen zijn gedaald door enerzijds de betaling van pensioenen en kosten en anderzijds de inkomsten uit verkoop van aandelen, aankoop van obligaties, aflossingen van hypotheke en interestbetalingen.

Maandelijks rapporteert de Directie aan het Bestuur omtrent de uitvoering van het beleggingsbeleid en tijdens de bestuursvergaderingen wordt hier een verdere toelichting op gegeven. Ieder kwartaal wordt verslag uitgebracht aan De Nederlandsche Bank N.V. over de samenstelling en de wijzigingen in de beleggingsportefeuille als ook over de behaalde resultaten.

Verantwoord beleggen

Aan verantwoord beleggen wordt invulling gegeven door uitsluiting van ondernemingen die betrokken zijn bij de productie, distributie of andere activiteiten rondom cluster munitie. De uitsluitingslijst is in 2014 geactualiseerd. Het Fonds ontvangt ten minste ieder kwartaal een overzicht van de individuele aandelen in de portefeuilles van de vermogensbeheerders. De Directie toetst deze overzichten aan de hand van de uitsluitingslijst. Gedurende 2014 heeft de Directie geen beleggingen geconstateerd in ondernemingen die op de uitsluitingslijst staan.

Het beleggingsbeleid van het Fonds wordt regelmatig met de belanghebbenden besproken en uit deze gesprekken zijn geen expliciete wensen ten aanzien van verantwoord beleggen naar voren gekomen. Hieruit concludeert het Bestuur dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor het gekozen beleggingsbeleid.

Het Bestuur zorgt ervoor dat het beloningsbeleid van partijen aan wie taken worden uitbesteed, niet aanmoedigt om meer risico's te nemen dan voor het Fonds aanvaardbaar is. Om dit te bereiken maakt het Bestuur dit onderdeel van de afspraken bij de uitbestedingsovereenkomst of via zijn aandeelhouderspositie.

4.2 *Aandelen*

In het jaar 2014 hebben de door ons gevolgde aandelenmarkten een positief resultaat laten zien. De door ons Fonds gebruikte benchmark, de MSCI EMU-index, heeft over 2014 een performance behaald van 4,32% (2013: 23,36%). De performance van onze aandelenportefeuille (na kosten) bedroeg 2,40% (2013: 19,41%).

4.3 *Obligaties*

De performance van onze obligatieportefeuille (na kosten) bedroeg -/- 0,29% (2013: -/- 2,57%) tegenover 5,09% (2013: -/- 0,52%) voor de door ons gebruikte benchmark, de 5-jarige Nederlandse Staatsleningen.

De obligatieportefeuille wordt zodanig belegd, dat de jaarlijkse kasstromen uit rente en aflossingen, samen met de tegoeden uit hoofde van deposito's, direct opvraagbare spaartegoeden en overige liquide middelen, voldoende zijn om voor de komende tien jaar aan de uitkering van de pensioenen en betaling van de kosten te kunnen voldoen.

4.4 *Hypothecaire leningen*

In het verslagjaar zijn er geen nieuwe hypothecaire leningen verstrekt en is er één lening afgelost. Het aantal uitstaande hypothecaire leningen bedraagt ultimo 2014: 2 (2013: 3). Het beleid van het Fonds is erop gericht hypothecaire leningen uitsluitend te verstrekken aan werknemers van de toetredende rechtspersonen tegen de marktrente minus een half procent.

De hypothecaire leningen hebben een rendement (na kosten) van 2,67% (2013: 3,09%) behaald.

4.5 *Deposito's, spaartegoeden en liquide middelen*

Het saldo spaartegoeden en liquide middelen per ultimo 2014 bedraagt EUR 10.351.011 (2013: EUR 14.307.333). Per 31 december 2014 wordt hiervan EUR 10.345.000 (2013: EUR 14.275.000) in de vorm van spaartegoeden aangehouden. Deze spaartegoeden worden aangehouden voor de betaling van de pensioenen en de pensioenuitvoeringskosten in de komende jaren.

De deposito's, spaartegoeden en liquide middelen hebben een rendement (na kosten) van 1,17% (2013: 1,32%) behaald. De door ons Fonds gebruikte benchmark, de ECB herfinancieringsrente, heeft over 2014 een performance behaald van 0,16% (2013: 0,55%).

5 Integraal risicomanagement

Integraal risicomanagement (IRM) is het proces waarmee door het Fonds richting wordt gegeven aan de risicobeheersing en geldt als één van de basiselementen voor het besluitvormingsproces van het Bestuur. Voor het geheel van de risico's waar het Fonds mee te maken krijgt (financieel en niet-financieel), wordt continu een cyclus doorlopen bestaande uit het opstellen van de risicostrategie, het identificeren van de risico's, de risicobeheersing en de monitoring en terugkoppeling met betrekking tot de beheersing van deze risico's.

Het risicoprofiel van het Fonds wordt momenteel op een gestructureerde wijze in kaart gebracht. Bij het IRM maakt het Fonds gebruik van de FIRM methodiek, die tot voor kort door de toezichthouder DNB gebruikt werd als methode voor risico-analyse. Hierbij zijn alle inherente risico's geïdentificeerd. Tevens zijn de mogelijke beheersmaatregelen in kaart gebracht. Binnen FIRM worden de volgende risicocategorieën en beheersingscategorieën onderscheiden:

Risicocategorieën		Beheersingscategorieën
Financiële risico's	Niet-financiële risico's	
Matching-/renterisico	Omgevingsrisico	Risicospecifieke beheersing
Marktrisico	Operationeel risico	Organisatie
Kredietrisico	Uitbestedingsrisico	Management
Verzekeringstechnisch risico	IT-risico	Solvabiliteitsbeheer
	Integriteitsrisico	Liquiditeitsbeheer
	Juridisch risico	

Bij deze risico-analyse heeft het Bestuur de relevante inherente risico's geïdentificeerd. Vooral de financiële risico's worden gekenmerkt door relatief hoge netto-risico's. De risico-identificatie en beheersmaatregelen zijn voornamelijk vastgelegd in de hiervoor genoemde risico-analyse en het Handboek AO/IC.

In 2014 heeft het Bestuur een aanvang gemaakt met het opzetten van een integrale risicorapportage, waarin door de Directie gerapporteerd wordt over de belangrijkste ontwikkelingen van de geselecteerde risico-items. Deze rapportage zal naar verwachting in de loop van 2015 worden geïmplementeerd.

Het Integraal Risicomanagement wordt jaarlijks geëvalueerd.

Risico-analyse

Beleggingsrisico's (matching-/renterisico, marktrisico, kredietrisico)

De beheersing van risico's in de beleggingsportefeuille is in de eerste plaats gericht op het realiseren van de langetermijndoelstellingen van het Fonds en vindt plaats binnen het integrale ALM-kader, welke minimaal iedere drie jaar door een continuïteitsanalyse wordt getoetst. Onder het nFTK zal de continuïteitsanalyse vervangen worden door een jaarlijkse haalbaarheidstoets.

Het renterisico wordt niet doelbewust afgedekt, aangezien het beleggingsbeleid als doel heeft de benodigde cashflow voor de komende tien jaar te kunnen dekken uit de beschikbare kasstromen van de vastrentende waarden. Door het afdekken van deze kasstromen, ontstaat als afgeleide enige vorm van afdekking van renterisico.

Het prijsrisico van zakelijke en vastrentende waarden wordt beheerst door te beleggen in een gespreide portefeuille van aandelen en obligaties.

Het kredietrisico wordt beperkt door te beleggen in een gespreide portefeuille van hoogwaardige debiteuren met minimaal een A-rating.

Het valutarisico wordt beperkt door te beleggen in activa die in euro zijn genoteerd. In incidentele gevallen van een aangegane verplichting in een andere valuta wordt ter afdekking belegd in activa in dezelfde valuta.

Verzekeringstechnische risico's

Ouderdoms- en nabestaandenpensioenen worden levenslang uitgekeerd. Het Fonds houdt om die reden rekening met de meest recente levensverwachtingen van de fondsleden, gebaseerd op waarnemingen uit het verleden. Met toekomstige effecten, die een verlenging van de levensverwachting veroorzaken, is rekening gehouden door het toepassen van een prognosetafel met adequate correcties voor ervaringssterfte en verwachte verbeteringen van de levensverwachting.

Het risico van vroegtijdig overlijden en arbeidsongeschiktheid is grotendeels herverzekerd.

Operationele risico's (niet-financiële risico's)

Het Fonds tracht de operationele risico's te beperken door maatregelen te treffen om de continuïteit en integriteit van de processen en personen te waarborgen. Onder deze maatregelen vallen o.a. back-up en recovery-processen, procesbeschrijvingen, controlemaatregelen en opleiding. Deze maatregelen worden op geregelde basis door externe partijen beoordeeld.

6 Vooruitzichten

Voor het komende jaar verwachten wij een verdere daling van het deelnemersbestand. Het aantal ingegane pensioenen zal zich rond het huidige niveau begeven, terwijl het aantal gewezen deelnemers door pensionering verder zal dalen.

Het jaar 2015 zal in het teken staan van de implementatie van het nieuw Financieel Toetsingskader. Het Fonds is in 2014 gestart met het aanpassen van alle relevante fondsdocumentatie en zal dit in de eerste helft van het jaar 2015 afronden.

Rotterdam, 11 juni 2015

A.S. Vink

S.E. Eisma

A.C. Snelleman

R.L. de Visser

Jaarrekening

Balans per 31 december 2014
(na voorgestelde resultaatbestemming)

	31 december 2014		31 december 2013	
	EUR	EUR	EUR	EUR
Beleggingen voor risico Fonds				
Aandelen (1.1)	84.196.503		88.006.503	
Obligaties (1.2)	33.705.652		28.215.716	
Hypothecaire leningen (1.3)	329.031		724.250	
Deposito's en spaartegoeden (1.4)	10.345.000		14.275.000	
		128.576.186		131.221.469
Aandeel herverzekeraar in technische voorzieningen (5.2)		77.424		70.431
Vorderingen en overlopende activa (2)				
Te ontvangen interest	351.176		355.523	
Overlopende activa	4.696		-	
		355.872		355.523
Liquide middelen (3)		6.011		32.333
		129.015.493		131.679.756

Balans per 31 december 2014
(na voorgestelde resultaatbestemming)

	31 december 2014		31 december 2013	
	EUR	EUR	EUR	EUR
Stichtingskapitaal en reserves (4)				
Stichtingskapitaal	227		227	
Overige reserves	58.577.419		70.442.909	
		58.577.646		70.443.136
Technische voorzieningen				
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds (5.1)	64.588.777		55.271.052	
Overige technische voorzieningen (5.3)	5.464.215		5.478.565	
		70.052.992		60.749.617
Overige schulden en overlopende passiva (6)		384.855		487.003
		<u>129.015.493</u>		<u>131.679.756</u>

Staat van baten en lasten over 2014

	2014		2013	
	EUR	EUR	EUR	EUR
BATEN				
Beleggingsresultaten voor risico Fonds (7)				
Directe beleggingsopbrengsten	763.426		747.974	
Indirecte beleggingsopbrengsten	1.585.309		13.918.006	
Kosten van vermogensbeheer	(202.173)		(230.652)	
		2.146.562		14.435.328
Saldo overdrachten van rechten (8)		599.501		-
		2.746.063		14.435.328
LASTEN				
Pensioenuitkeringen (9)				
		(4.680.459)		(4.839.831)
Pensioenuitvoeringskosten (12)				
Pensioenopbouw	(1.754.403)		(1.308.987)	
Toeslagen	(421.795)		(508.392)	
Rentetoevoeging	(203.571)		(198.698)	
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	3.833.346		4.010.970	
Waardeoverdrachten	(615.291)		-	
Wijziging marktrente	(9.095.545)		1.274.757	
Wijziging overlevingstafel	446.122		-	
Wijziging ervaringssterfte	(1.508.532)		-	
Overige mutaties	1.944		170.485	
Mutatie balanspost voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds (5.1)		(9.317.725)		3.440.135
Mutatie balanspost overige technische voorzieningen (5.3)		14.350		149.308
Mutatie balanspost Aandeel herverzekeraar in technische voorzieningen (5.2)		6.993		(4.024)
Herverzekeringen (11)		(87.509)		(89.868)
Overige lasten (13)		(354.766)		(186.505)
		(14.611.553)		(1.757.927)
Saldo van baten en lasten		(11.865.490)		12.677.401

Bestemming van het saldo van baten en lasten

	2014	2013
	EUR	EUR
Algemene reserve	(11.865.490)	12.677.401
Wettelijke reserve	-	-
Totaal saldo van baten en lasten	(11.865.490)	12.677.401

Kasstroomoverzicht

	2014		2013	
	EUR	EUR	EUR	EUR
Kasstroomen uit pensioenactiviteiten				
Betaalde pensioenuitkeringen (9)	(4.680.459)		(4.839.831)	
Waardeoverdrachten (8)	599.501		-	
Betaalde pensioenuitvoeringskosten (12)	(192.437)		(227.142)	
Premies herverzekering (11)	(102.486)		(94.608)	
Winstdeling herverzekering (11)	14.977		4.740	
		(4.360.904)		(5.156.841)
Kasstroomen uit beleggingsactiviteiten				
Verkopen en aflossingen van beleggingen (1.1, 1.2, 1.3)	6.395.219		10.014.781	
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten (7)	767.774		950.611	
Aankopen beleggingen (1.1, 1.2, 1.3)	(6.094.627)		-	
Betaalde kosten van vermogensbeheer (7)	(202.173)		(230.652)	
Overige ontvangsten/uitgaven	(461.611)		(209.877)	
		404.582		10.524.863
Mutatie liquide middelen en spaartegoeden		(3.956.322)		5.368.022
Het verloop van de liquide middelen en spaartegoeden is als volgt:				
Stand per 1 januari	14.307.333		8.939.311	
Mutatie liquide middelen en spaartegoeden	(3.956.322)		5.368.022	
Stand per 31 december (1.4, 3)	10.351.011		14.307.333	

Actuariële en bedrijfstechnische analyse

	2014	2013
	EUR	EUR
Resultaat op interest		
Directe en indirecte beleggingsopbrengsten	2.146.562	14.435.328
Actuarieel benodigde interest	(223.862)	(217.879)
Wijziging rentetermijnstructuur	(9.632.116)	1.350.160
	(7.709.416)	15.567.609
Resultaat op kosten		
Beschikbaar voor pensioenuitvoeringskosten	229.804	240.468
Pensioenuitvoeringskosten	(192.437)	(227.142)
	37.367	13.326
Resultaat op financiering		
Herverzekering	(87.509)	(89.868)
Pensioenopbouw en risicopremies actieven	(2.063.355)	(1.558.698)
Toeslagen	(447.103)	(538.896)
	(2.597.967)	(2.187.462)
Resultaat op grondslagen		
Resultaat op overlevingskansen	(35.496)	153.717
Resultaat op uitkeringen	(30.904)	(25)
Resultaat op pensionering	56.552	44.126
Resultaat op waardeoverdrachten	(52.707)	-
Wijziging overlevingstafel	472.911	-
Wijziging ervaringssterfte	(1.598.543)	-
Vrijval i.v.m. maximum invaliditeitsvoorziening	634.726	-
Overig	132.253	104.615
	(421.208)	302.433
Overige resultaten		
Gratificaties	(819.500)	(832.000)
Overig	(354.766)	(186.505)
	(1.174.266)	(1.018.505)
	(11.865.490)	12.677.401

Toelichting op de balans en de staat van baten en lasten

1 Algemene toelichting

1.1 Activiteiten

Stichting Pensioenfonds HAL (het “Fonds”) is statutair gevestigd te Rotterdam en met adres Weena 696, 3012 CN te Rotterdam.

Het Fonds heeft ten doel ter uitvoering van door de werkgever overeengekomen pensioenovereenkomsten, het verstrekken van pensioenen en andere uitkeringen aan deelnemers en gewezen deelnemers en hun nabestaanden. Het Bestuur van het Fonds zet zich voor deze doelstelling in door een solide financieel beheer te voeren, waardoor de verplichtingen ten opzichte van de fondsleden nu en in de toekomst nagekomen kunnen worden tegen voor de werkgever redelijke kosten.

1.2 Toelichting op het kasstroomoverzicht

Voor de opstelling van het kasstroomoverzicht is de directe methode gehanteerd, Hierbij worden alle ontvangsten en uitgaven als zodanig gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

2 Grondslagen voor waardering van activa en passiva

2.1 Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in euro's. De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen van Titel 9 Boek 2 BW en de stellige uitspraken van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving (RJ), uitgegeven door de Raad voor de Jaarverslaggeving.

De beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld, vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs. In de balans, de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

2.2 Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar, met uitzondering van de toegepaste schattingswijzigingen zoals opgenomen in de paragraaf “schattingswijzigingen”.

2.3 Stelselwijzigingen

In 2014 hebben zich geen stelselwijzigingen voorgedaan.

2.4 Schattingswijzigingen

In 2014 hebben zich de volgende schattingswijzigingen voorgedaan:

Prognosetafel

Het Fonds hanteerde in 2013 nog de Prognosetafel AG 2012-2062 en is ultimo 2014 overgegaan naar de Prognosetafel AG 2014. Deze Prognosetafel is in de volgende opzichten een verbetering ten opzichte van de Prognosetafel AG 2012-2062:

- Geen horizon meer voor wat betreft de verbetering van de overlevingskansen;
- Stabieler, want mede gebaseerd op sterfte in andere Europese landen;
- Gebaseerd op een stochastisch model waardoor desgewenst de betrouwbaarheid van de schatting ('best estimate') in termen van betrouwbaarheidsintervallen is aan te geven.

Door de overgang op de Prognosetafel AG 2014 hanteert het Fonds de meest recente verzekeringstechnische grondslagen en de voorzienbare trend in overlevingskansen. Toepassing van de Prognosetafel AG 2014 heeft een verlagend effect op de technische voorzieningen per ultimo 2014 van EUR 472.911.

Ervaringssterfte

Uit onderzoek blijkt dat sterfte onder een populatie van pensioenfondsen in het algemeen lager ligt dan de sterfte van de gehele bevolking. De levensverwachting is hoger. In verband hiermee past het Fonds een correctie toe op de prognosetafels. Deze fondsspecifieke correctie was in 2013 gebaseerd op leeftijdsterugstellingen. In september 2014 is door Towers Watson een geactualiseerd en verfijnd model (Towers Watson ervaringssterftemodel 2014) beschikbaar gekomen, waarbij op basis van geactualiseerde en nauwkeurigere gegevens van het CBS een betere inschatting mogelijk is geworden. Het Bestuur heeft hierop door Towers Watson een onderzoek laten uitvoeren naar de ervaringssterfte die het best past bij de karakteristieken van de eigen fondspopulatie. Het Bestuur heeft naar aanleiding van dit onderzoek besloten deze fondsspecifieke correcties op basis van het Towers Watson ervaringssterftemodel 2014 (sector Commerciële dienstverlening en de hoogste inkomensklasse) met ingang van 31 december 2014 toe te passen. Dit heeft een verhogend effect op de technische voorzieningen per ultimo 2014 van EUR 1.598.543.

2.5 Schattingen en veronderstellingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt het Bestuur van het Fonds zich verschillende oordelen en maakt schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

2.6 Opname van actief, verplichting, bate of last

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

2.7 Vreemde valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het Fonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Monetaire activa en passiva in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

2.8 Beleggingen voor risico Fonds

Aandelen

Aandelen en participaties in beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd op marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

De marktwaarde van niet-beursgenoteerde participaties in beleggingsinstellingen is gebaseerd op het aandeel dat het Fonds heeft in het eigen vermogen van de niet-beursgenoteerde participaties per balansdatum.

De onderliggende beleggingsportefeuille van de beleggingsinstellingen waarin het Fonds participeert, bestaat uit beursgenoteerde effecten.

Obligaties

Beursgenoteerde obligaties zijn gewaardeerd op marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

Hypothecaire leningen

Hypothecaire leningen worden, gezien de resterende looptijd, de relevante rentepercentages en de optie om boetevrij de openstaande schuld tussentijds af te lossen, gewaardeerd op basis van nominale waarde, onder aftrek van een eventuele voorziening voor oninbaarheid.

Deposito's en spaartegoeden

Deposito's en spaartegoeden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

2.9 *Vorderingen, overlopende activa en overige activa*

Vorderingen worden opgenomen tegen de reële waarde van de tegenprestatie, gewoonlijk de nominale waarde. Een voorziening wordt getroffen op de vorderingen op grond van verwachte oninbaarheid.

2.10 *Liquide middelen*

Liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

2.11 *Stichtingskapitaal en reserves*

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

2.12 *Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds en Aandeel herverzekeraar in technische voorzieningen (VPV)*

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen, zijnde de opgebouwde nominale aanspraken. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente, waarvoor de actuele Ultimate Forward Rate, zoals gepubliceerd door DNB, wordt gebruikt.

De belangrijkste kenmerken van de methode die is gevolgd om de VPV vast te stellen zijn de volgende:

- De pensioenverplichtingen zijn berekend op het niveau per balansdatum.
- De pensioenverplichtingen zijn berekend over de voltooide deelnemersjaren. De aanspraken en salarisstijgingen over de toekomstige deelnemersjaren zijn buiten beschouwing gelaten.
- Voor arbeidsongeschikte deelnemers is de contante waarde van de aanspraken over toekomstige deelnemersjaren in de voorziening opgenomen.

De VPV is berekend op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- Overlevingstafel: Prognosetafel AG 2014.
- Ervaringssterfte: Er wordt rekening gehouden met het verschil in overlevingskansen tussen de fondspopulatie en de totale bevolking door toepassing van de fondsspecifieke ervaringssterfte gebaseerd op het Towers Watson ervaringssterftemodel 2014 (sector Commerciële dienstverlening en de hoogste inkomensklasse).
- Geboortedata: verondersteld is dat alle verzekerden zijn geboren op 1 juli van hun geboortjaar.
- Interest: De gehanteerde marktrente is gebaseerd op de Ultimate Forward Rate zoals gepubliceerd door DNB.

- Gehuwdheidsfrequentie: voor deelnemers en slapers 100% vóór en op de pensioendatum. Voor pensioengerechtigden is uitgegaan van de werkelijke burgerlijke staat.
- Leeftijdsverschil: Het leeftijdsverschil tussen man en vrouw is op drie jaar gesteld (man ouder dan vrouw).
- Toeslagen: het Fonds heeft geen ambitie om jaarlijks toeslagen te geven op pensioenrechten en pensioenaanspraken. Het Bestuur besluit jaarlijks of een toeslag wordt verleend, rekening houdend met de financiële positie van het Fonds (toeslagmatrix B).

2.13 Overige technische voorzieningen

Overige technische voorzieningen hebben een langlopend karakter en worden opgenomen voor met de pensioenverplichtingen samenhangende risico's en kosten voor zover niet opgenomen in de berekening van de voorziening voor pensioenverplichtingen, zoals arbeidsongeschiktheidsuitkeringen of pensioenuitvoeringskosten.

Voorziening pensioenuitvoeringskosten

De voorziening pensioenuitvoeringskosten houdt verband met de toekomstige uitvoeringskosten van de pensioenregeling. De voorziening bedraagt 6% van de voorziening pensioenverplichtingen per einde van het boekjaar. Jaarlijks valt ter dekking van de pensioenuitvoeringskosten 6% van de in het boekjaar verrichtte pensioen-uitkeringen vrij.

Invaliditeitsvoorziening

De invaliditeitsvoorziening houdt verband met het risico van voortzetting van de pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid en het eigen behoud bij de arbeidsongeschiktheidsuitkering.

De invaliditeitsvoorziening bedraagt minimaal 15% van de contante waarde van de nog op te bouwen pensioenaanspraken van de actieve deelnemers en maximaal de som van de twee grootste potentiële arbeidsongeschiktheidsschades.

2.14 Overige schulden en overlopende passiva

Schulden worden opgenomen tegen de reële waarde van de tegenprestatie, gewoonlijk de nominale waarde.

3 Grondslagen voor bepaling van het resultaat

3.1 Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

3.2 Beleggingsresultaten risico Fonds

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardewijzigingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe in rekening gebrachte kosten als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen, e.d.

3.3 Bijzondere waardeverminderingen

Door het Fonds wordt op iedere balansdatum beoordeeld of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Indien het niet mogelijk is de realiseerbare waarde voor het individuele actief te bepalen, wordt de realiseerbare waarde bepaald van de kasstroomgenererende eenheid waartoe het actief behoort. Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde; de realiseerbare waarde is de hoogste van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde.

3.4 *Saldo overdrachten van rechten*

De post Saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

3.5 *Pensioenuitkeringen*

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

3.6 *Pensioenuitvoeringskosten*

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

3.7 *Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds*

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Toeslagen

Het Fonds heeft geen ambitie om jaarlijks toeslagen te geven op pensioenrechten en pensioenaanspraken. Het Bestuur besluit jaarlijks of een toeslag wordt verleend, rekening houdend met de financiële positie van het Fonds (toeslagmatrix B).

Interesttoevoeging

De interesttoevoeging wordt berekend over de beginstand van de voorziening pensioenverplichtingen en de mutaties hierin gedurende het jaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de Ultimate Forward Rate. Het effect van de verandering van de rente wordt verantwoord onder wijziging marktrente

3.8 *Overige baten en lasten*

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

1 Beleggingen voor risico Fonds

1.1 Aandelen

	2014	2013
	EUR	EUR
Stand begin boekjaar	88.006.503	77.814.074
Aankopen	-	-
	88.006.503	77.814.074
Verkopen	(6.000.000)	(5.000.000)
Waarderingsverschillen	2.190.000	15.192.429
Stand einde boekjaar	84.196.503	88.006.503

Het belang in beursgenoteerde aandelen in landen in de Eurozone wordt gehouden via het Vanguard Eurozone Stock Index Fund (EUR 38.709.659 (2013: EUR 42.611.096)) en Watermark Investments N.V. (EUR 45.486.844 (2013: EUR 45.395.407)).

De beleggingen in aandelen staan ter vrije beschikking.

1.2 Obligaties

	2014	2013
	EUR	EUR
Stand begin boekjaar	28.215.716	34.481.720
Aankopen	6.094.627	-
	34.310.343	34.481.720
Verkopen c.q. aflossingen	-	(4.991.582)
Waarderingsverschillen	(604.691)	(1.274.422)
Stand einde boekjaar	33.705.652	28.215.716

De beleggingen in obligaties staan ter vrije beschikking.

1.3 Hypothecaire leningen

	2014	2013
	EUR	EUR
Stand begin boekjaar	724.250	747.448
Verstrekingen	-	-
	724.250	747.448
Verkopen c.q. aflossingen	(395.219)	(23.198)
Stand einde boekjaar	329.031	724.250

De beleggingen in hypothecaire leningen staan ter vrije beschikking.

1.4 Deposito's en spaartegoeden

	2014	2013
	EUR	EUR
Deposito's en spaartegoeden in EUR	10.345.000	14.275.000

De beleggingen in deposito's en spaartegoeden staan ter vrije beschikking.

1.5 Risicobeheer

Beleid en risicobeheer

Voor risicobeheer heeft het Bestuur de beschikking over de volgende beleidsinstrumenten:

- ALM-beleid en duration-matching
- Dekkingsgraad
- Financierings- en premiebeleid
- Toeslagbeleid
- Herverzekeringsbeleid
- Risicobeleid ten aanzien van uitbesteding.

Welke beleidsinstrumenten het Bestuur op welke manier zal hanteren wordt bepaald op basis van uitvoerige analyses van de te verwachten toekomstige ontwikkelingen van de verplichtingen en de ontwikkelingen op de financiële markten. Voor deze analyses gebruikt men onder andere Asset-Liability Management-studies (ALM), continuïteitsanalyses en het doorrekenen van stress-scenario's. Een ALM-studie analyseert de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's. Op basis van de uitkomsten van deze analyses stelt het Bestuur beleggingsrichtlijnen vast waarop het door het Fonds uit te voeren beleggingsbeleid wordt gebaseerd. De beleggingsrichtlijnen zetten uiteen binnen welke grenzen en normen het beleggingsbeleid

moet worden uitgevoerd, en richten zich op het beheersen van de belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt geen gebruik gemaakt van derivaten.

1. *Marktrisico*

Marktrisico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijsrisico. De beleggingsdoelstellingen bepalen de strategie die het Fonds volgt ten aanzien van het beleggingsrisico. In de dagelijkse praktijk zien de beleggingscommissie en de Directie toe op het marktrisico conform de binnen het Fonds aanwezige beleidskaders en de beleggingsrichtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan en besproken met het Bestuur.

1.1. *Renterisico*

Het renterisico is het risico dat de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van ongunstige veranderingen in de markttrente. Maatstaf voor het meten van rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren van de kasstromen.

	2014	2013
Duration van de obligatieportefeuille	4,61	3,06
Duration van de nominale pensioenverplichtingen	15,37	13,14

Indien de duration van de beleggingen op balansdatum aanzienlijk korter is dan de duration van de verplichtingen is er sprake van een zogenaamde 'duration-mismatch'. Bij een rentestijging zal de waarde van beleggingen minder snel dalen dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele rentestructuur), met als gevolg dat de dekkingsgraad zal stijgen. Voor het Fonds geldt dat bij een rentedaling de waarde van de beleggingen minder snel stijgt dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Het Fonds dekt het renterisico niet doelbewust af aangezien haar beleggingsbeleid als doel heeft de benodigde cashflow voor de komende tien jaar te kunnen dekken uit de beschikbare kasstromen van de vastrentende waarden. Door het afdekken van deze kasstromen, ontstaat als afgeleide enige vorm van afdekking van renterisico.

1.2. *Valutarisico*

Het valutarisico wordt beperkt door te beleggen in activa die in euro zijn genoteerd. In incidentele gevallen van een aangegane verplichting in een andere valuta wordt ter afdekking belegd in activa in dezelfde valuta.

Het Fonds heeft op balansdatum alleen beleggingen in euro's.

1.3. *Prijsrisico*

Prijsrisico is het risico dat door de ontwikkeling van marktprijzen (veroorzaakt door factoren die samenhangen met een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren) waardewijzigingen plaatsvinden. Wijzigingen in marktomstandigheden hebben altijd direct invloed op het beleggingsresultaat, omdat alle beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk worden verwerkt in het saldo van baten en lasten.

Het Fonds tracht het prijsrisico te beheersen door te beleggen in een gespreide portefeuille van vastrentende en zakelijke waarden. Een van de vermogensbeheerders heeft de mogelijkheid om opties te gebruiken om het neerwaartse prijsrisico van zakelijke waarden te mitigeren. Door het gebruik van opties mag echter geen leverage worden gecreëerd.

Alle beleggingen vinden plaats in de landen die deel uitmaken van de Eurozone. De verdeling is als volgt:

	Nederland	België / Duitsland	Rest Eurozone	Totaal
Aandelen	14,2%	33,4%	17,9%	65,5%
Obligaties	8,7%	17,5%	-%	26,2%
Hypothecaire leningen	0,2%	-%	-%	0,2%
Spaartegoeden en liquide middelen	8,1%	-%	-%	8,1%
Overige activa en passiva	-/-0,2%	0,2%	-%	-%
	31,0%	51,1%	17,9%	100,0%

2. Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het Fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het Fonds vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's en spaartegoeden worden geplaatst, (voormalig) werknemers aan wie een hypothecaire geldlening is verstrekt en aan herverzekeraars.

Beheersing vindt onder meer plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen, het stellen van minimumeisen aan de kredietwaardigheid van de debiteur en het vragen van extra zekerheden zoals onderpand bij hypothecaire geldleningen.

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de obligatieportefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

Debiteurenrating volgens Moody's Investors Service	2014	2013
	EUR	EUR
AAA: Staatsleningen Nederland en Duitsland	27.661.589	28.215.716
AA2	6.044.063	-
	33.705.652	28.215.716

De spaartegoeden staan bij een Nederlandse bank met een rating volgens Moody's Investor Service van A2.

3. Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het Fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte

aan te houden voor de liquiditeitsposities, rekening houdend met directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten.

Het Fonds beheerst dit risico door voor de periode van tien jaar de cashflow uit de activa zo veel mogelijk te matchen met de uitkeringsverplichtingen. Alle activa zijn zeer liquide en de liquiditeit kan als volgt worden weergegeven:

	Binnen 1 maand	Tussen 1 maand en 1 jaar	Meer dan 1 jaar	Totaal
Aandelen	65,5%	-%	-%	65,5%
Obligaties	26,2%	-%	-%	26,2%
Hypothecaire leningen	-%	-%	0,2%	0,2%
Spaartegoeden en liquide middelen	8,1%	-%	-%	8,1%
Overige activa en passiva	-%	-%	-%	-%
	99,8%	-%	0,2%	100,0%

4. Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's)

De belangrijkste actuariële risico's zijn het langlevens-, overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico.

Het belangrijkste actuariële risico is het langlevensrisico (het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen). Door toepassing van de Prognosetafel AG 2014 met adequate correcties voor ervaringssterfte en verwachte verbeteringen van de levensverwachting is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het overlijdensrisico betekent dat het Fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor het Fonds geen voorzieningen heeft getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen. Het Fonds heeft het nabestaanden- en wezenpensioen op risicobasis herverzekerd bij een externe herverzekeringsmaatschappij. Deze herverzekeringsmaatschappij is aangemeld bij de Autoriteit Financiële Markten en haar vergunning is genotificeerd bij De Nederlandsche Bank. De herverzekeringsovereenkomsten lopen af per 31 december 2017. Met de herverzekeraar is een resultatendeling overeengekomen. Het door het Fonds te dragen eigen risico, het z.g. eigen behoud, per deelnemer is gelijk aan EUR 150.000.

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het Fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen. Het Fonds heeft het arbeidsongeschiktheidspensioen op risicobasis herverzekerd bij de hierboven genoemde herverzekeringsmaatschappij. De herverzekeringsovereenkomst loopt af per 31 december 2017. Het door het Fonds te dragen eigen risico, het z.g. eigen behoud, per deelnemer is gelijk aan EUR 10.000 jaarlijkse uitkering. Het risico van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid wordt door het Fonds in eigen beheer gehouden. In de balans is hier een voorziening voor getroffen.

5. Toeslagrisico

Het Fonds heeft geen ambitie om jaarlijks toeslagen te geven op pensioenrechten en pensioenaanspraken. Het Bestuur besluit jaarlijks of een toeslag wordt verleend, rekening houdend met de financiële positie van het Fonds (toeslagmatrix B). Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

6. Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het Fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles en de kwaliteit van geautomatiseerde systemen. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het Bestuur.

7. Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het Fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het Fonds niet beheersbaar.

2 Vorderingen en overlopende activa

De vorderingen en overlopende activa hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

3 Liquide middelen

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. De liquide middelen staan ter vrije beschikking.

4 Stichtingskapitaal en reserves

	Stichtings- kapitaal	Overige reserves	Totaal
	EUR	EUR	EUR
Stand per 1 januari 2013	227	57.765.508	57.765.735
Bestemming saldo van baten en lasten	-	12.677.401	12.677.401
Stand per 31 december 2013	227	70.442.909	70.443.136
Bestemming saldo van baten en lasten	-	(11.865.490)	(11.865.490)
Stand per 31 december 2014	227	58.577.419	58.577.646

Solvabiliteit en dekkingsgraad

	2014	2013
Nominale dekkingsgraad	183,6%	216,0%
Beleidsdekkingsgraad	204,7%	n.v.t.
Vereist eigen vermogen	121,9%	126,0%
Minimaal vereist eigen vermogen	104,1%	104,1%

Het (minimaal) vereist eigen vermogen wordt berekend met gebruikmaking van een standaard model. De toezichthouder, DNB, heeft een gestandaardiseerde methode vastgesteld om te toetsen of er voldoende eigen vermogen aanwezig is: de standaardtoets. De standaardtoets meet voor een aantal risicofactoren het mogelijke (negatieve) effect (in euro's) op het eigen vermogen. Omdat de resultaten van de standaardtoets afhankelijk zijn van marktomstandigheden en het risicoprofiel van de aanwezige beleggingen, fluctueren ze in de loop van de tijd. De buffers worden door het Fonds berekend met behulp van deze standaardtoets, die is aangepast om rekening te kunnen houden met actief beheer. Hierbij wordt voor de samenstelling van de beleggingen uitgegaan van de feitelijke assetmix in de evenwichtssituatie.

De vermogenspositie van het Fonds kan worden gekarakteriseerd als toereikende solvabiliteit.

De nominale dekkingsgraad is berekend als het quotiënt van:

- het saldo van beleggingen voor risico Fonds, vorderingen en overlopende activa, liquide middelen en overige schulden en overlopende passiva; en
- het saldo van technische voorzieningen en aandeel herverzekeraar in technische voorzieningen.

De beleidsdekkingsgraad is het twaalfmaands voortschrijdend gemiddelde van de maandelijks berekende dekkingsgraden. De eerste berekening heeft plaatsgevonden per 31 december 2014.

5 Technische voorzieningen

5.1 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds

	2014	2013
	EUR	EUR
Stand begin boekjaar	55.271.052	58.711.187
<i>Toevoegingen:</i>		
Interest	203.571	198.698
Verworven aanspraken deelnemers, pensioen- en aanspraakrechtigden	1.754.403	1.308.987
Indexatie van rechten van pensioen- en aanspraakgerechtigden	421.795	508.392
Waardeoverdrachten	615.291	-
Pensionering en overlijden	51.081	-
Wijziging rentetermijnstructuur	9.095.545	-
Wijziging ervaringssterfte	1.508.532	-
	<u>13.650.218</u>	<u>2.016.077</u>
<i>Vrijval:</i>		
Uitkeringen	(3.833.346)	(4.010.970)
Pensionering en overlijden	-	(128.550)
Wijziging rentetermijnstructuur	-	(1.274.757)
Wijziging overlevingsstafel	(446.122)	-
Overig	(53.025)	(41.935)
	<u>(4.332.493)</u>	<u>(5.456.212)</u>
Stand einde boekjaar	<u>64.588.777</u>	<u>55.271.052</u>

De voorziening voor pensioenverplichtingen is naar categorieën van deelnemers als volgt samengesteld:

	31 december 2014		31 december 2013	
	Aantallen	EUR	Aantallen	EUR
Deelnemers (actieve)	41	18.801.968	43	12.340.770
Gewezen deelnemers	199	5.726.163	213	3.855.076
Ingegaan ouderdomspensioen	1.081	24.064.798	1.116	23.702.110
Ingegaan nabestaandenpensioen	554	15.849.518	547	15.239.987
Ingegaan arbeidsongeschiktheidspensioen	1	146.330	1	133.109
	<u>1.876</u>	<u>64.588.777</u>	<u>1.920</u>	<u>55.271.052</u>

5.2 Aandeel herverzekeraar in technische voorzieningen

	2014	2013
	EUR	EUR
Stand begin boekjaar	70.431	74.455
<i>Toevoegingen:</i>		
Interest	264	255
Wijziging rentetermijnstructuur	8.643	-
Wijziging overlevingstafel	20	-
Wijziging ervaringssterfte	473	-
Overig	938	-
	<u>10.338</u>	<u>255</u>
<i>Vrijval:</i>		
Uitkeringen	(3.291)	(3.164)
Wijziging rentetermijnstructuur	-	(1.022)
Overig	(54)	(93)
	<u>(3.345)</u>	<u>(4.279)</u>
Stand einde boekjaar	<u>77.424</u>	<u>70.431</u>

5.3 Overige technische voorzieningen

5.3.1 Voorziening pensioenuitvoeringskosten

	2014	2013
	EUR	EUR
Stand begin boekjaar	3.312.037	3.518.204
<i>Toevoegingen:</i>		
Interest	12.198	11.907
Opslag in premies	105.265	78.540
Wijziging rentetermijnstructuur	545.214	-
Wijziging ervaringssterfte	90.484	-
Overig	62.056	20.278
	<u>815.217</u>	<u>110.725</u>
<i>Vrijval:</i>		
Beschikbaar voor kosten	(229.804)	(240.468)
Wijziging rentetermijnstructuur	-	(76.424)
Wijziging overlevingstafel	(26.769)	-
	<u>(256.573)</u>	<u>(316.892)</u>
Stand einde boekjaar	<u>3.870.681</u>	<u>3.312.037</u>

5.3.2 Invaliditeitsvoorziening

	2014	2013
	EUR	EUR
Stand begin boekjaar	2.166.528	2.109.669
<i>Toevoegingen:</i>		
Opslag in reguliere koopsommen	53.375	49.330
Interest	8.357	7.529
	<u>61.732</u>	<u>56.859</u>
<i>Vrijval:</i>		
Vrijval i.v.m. maximum voorziening	(634.726)	-
	<u>1.593.534</u>	<u>2.166.528</u>

6 Overige schulden en overlopende passiva

De overige schulden en overlopende passiva hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

7 Beleggingsresultaten voor risico Fonds

	Direct	Indirect	2014	2013
	EUR	EUR	EUR	EUR
Aandelen	-	2.190.000	2.190.000	15.192.429
Obligaties	594.743	(604.691)	(9.948)	(707.312)
Hypothecaire leningen	13.997	-	13.997	27.596
Deposito's en spaartegoeden	154.688	-	154.688	153.473
Overige interestbaten / lasten	(2)	-	(2)	(206)
	<u>763.426</u>	<u>1.585.309</u>	<u>2.348.735</u>	<u>14.665.980</u>
Af: kosten vermogensbeheer	(38.487)	(163.686)	(202.173)	(230.652)
	<u>724.939</u>	<u>1.421.623</u>	<u>2.146.562</u>	<u>14.435.328</u>

Om het inzicht in de kosten te vergroten is vanaf het boekjaar 2013 een deel van de pensioenuitvoeringskosten toegerekend aan de vermogensbeheerkosten.

8 Saldo overdrachten van rechten

	2014	2013
	EUR	EUR
Inkomende waardeoverdrachten kasstroom	599.501	-
Toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen	(652.208)	-
Actuarieel resultaat inkomende waardeoverdrachten	(52.707)	-
Uitgaande waardeoverdrachten kasstroom	-	-
Onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen	-	-
Actuarieel resultaat uitgaande waardeoverdrachten	-	-
	(52.707)	-

9 Pensioenuitkeringen

	2014	2013
	EUR	EUR
Ouderdomspensioenen	2.165.908	2.262.209
Nabestaandenpensioenen	1.692.122	1.742.806
Arbeidsongeschiktheidspensioenen	6.219	5.980
Herverzekering arbeidsongeschiktheidspensioenen	(3.290)	(3.164)
Gratificaties	819.500	832.000
	4.680.459	4.839.831

10 Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Toeslagen

Het Fonds heeft geen ambitie om jaarlijks toeslagen te geven op pensioenrechten en pensioenaanspraken. Het Bestuur besluit jaarlijks of een toeslag wordt verleend, rekening houdend met de financiële positie van het Fonds (toeslagmatrix B).

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 0,38% (2013: 0,35%), zijnde EUR 223.862 (2013: EUR 217.879).

Wijziging marktrente

In de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur, die voor het vaststellen van de pensioenverplichtingen wordt gehanteerd, is de zogenoemde Ultimate Forward Rate (UFR) ingevoerd. Het toepassen van de UFR heeft een verlagend effect op de technische voorzieningen per ultimo 2014 van circa EUR 3.619.000 (2013: circa EUR 1.334.000). Voor alle looptijden is de rente na toepassing van de UFR hoger dan die van ultimo 2013. Per saldo heeft de renteverandering een hogend effect gehad op de technische voorzieningen van EUR 9.632.116 (2013: verlaging EUR 1.350.160). De duration van de pensioenverplichtingen bedraagt ultimo 2014: 15,37 (2013: 13,14). Bij deze duration hoort een gemiddelde rekenrente van 1,90% (2013: 2,68%).

Wijziging levensverwachting

Bij de vaststelling van de voorziening pensioenverplichtingen is rekening gehouden met de meest recente verwachte ontwikkelingen in de levensverwachting door toepassing van de Prognosetafel AG 2014.

Wijziging ervaringssterfte

Bij de vaststelling van de voorziening pensioenverplichtingen is rekening gehouden met met het verschil in overlevingskansen tussen de fondspopulatie en de totale bevolking door toepassing van de fondsspecifieke ervaringssterfte gebaseerd op het Towers Watson ervaringssterftemodel 2014 (sector Commerciële dienstverlening en de hoogste inkomensklasse).

11 Herverzekeringen

	2014	2013
	EUR	EUR
Premies herverzekering	102.486	94.608
Winstdeling herverzekering	(14.977)	(4.740)
	<u>87.509</u>	<u>89.868</u>

Er geldt een winstdelingsregeling met de herverzekeraar waarbij jaarlijks wordt vastgesteld of er ten aanzien van de gezamenlijke participanten een positief verschil bestaat tussen de betaalde premies en de gedeclareerde schaden.

12 Pensioenuitvoeringskosten

	2014	2013
	EUR	EUR
Doorbelaste personeelskosten	171.901	170.367
Administratiekosten	43.946	48.639
Controle- en advieskosten	158.955	224.361
Contributies en bijdragen	10.073	10.917
	<hr/>	<hr/>
	384.875	454.284
Toegerekend aan vermogensbeheerkosten	(192.438)	(227.142)
	<hr/>	<hr/>
	192.437	227.142
	<hr/>	<hr/>

Om het inzicht in de kosten te vergroten is vanaf boekjaar 2013 een deel van de pensioenuitvoeringskosten toegerekend aan de vermogensbeheerkosten.

Accountantshonoraria

Onder de controle- en advieskosten is een bedrag van EUR 37.892 (2013: EUR 34.757) opgenomen inzake honoraria van PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Bovenstaande honoraria betreffen de werkzaamheden die bij het Fonds door de externe onafhankelijke accountant zijn uitgevoerd terzake de controle van de jaarrekening.

13 Overige lasten

De overige lasten bestaan voornamelijk uit kosten in verband met bijeenkomsten en de kerstpakketten voor de fondsleden voor een bedrag van EUR 354.766 (2013: EUR 186.505).

14 Verbonden partijen

Transacties met bestuurders

De bezoldiging van de bestuurders en leden van het Verantwoordingsorgaan wordt nader toegelicht in hoofdstuk 17.

Het Fonds heeft geen leningen verstrekt aan de (voormalige) bestuurders. Ook heeft het Fonds geen vorderingen op de (voormalige) bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Het Fonds heeft een uitvoeringsovereenkomst afgesloten met de werkgever ten aanzien van de uitvoering van het pensioenreglement. In de uitvoeringsovereenkomst worden o.a. de volgende zaken geregeld:

- Premievaststelling en betaling;
- Verstrekking informatie en gegevens;
- Toeslagverlening;
- Vaststelling en wijziging pensioenreglementen;
- Verplichtingen jegens leden Bestuur en andere organen.

Daarnaast heeft het Fonds een overeenkomst gesloten met de werkgever omtrent de doorbelasting van kosten voor personeel, huisvesting, automatisering e.d.

15 Premiebijdragen van werkgever en werknemers

De premiebijdragen van werkgever en werknemers bedragen in totaal 0% (2013: 0%) van de loonsom. De kostendekkende en gedempte kostendekkende premies zijn als volgt:

	<u>2014</u>	<u>2013</u>
	EUR	EUR
Kostendekkende premie	2.599.827	1.948.373
Gedempte kostendekkende premie	2.010.619	1.354.488

De samenstelling van de kostendekkende en gedempte kostendekkende premies zijn als volgt:

	Kostendekkende premie		Gedempte premie	
	2014	2013	2014	2013
	EUR	EUR	EUR	EUR
Comingservice	698.213	677.244	540.870	470.744
Backservice	1.057.378	631.743	819.096	439.117
Opslag toekomstige uitvoeringskosten	105.335	78.540	81.598	54.592
Koopsom overlijdensrisico	18.707	17.551	14.247	12.216
Opslag arbeidsongeschiktheidsrisico	183.722	153.620	139.918	106.921
	<u>2.063.355</u>	<u>1.558.698</u>	<u>1.595.729</u>	<u>1.083.590</u>
Opslag in stand houden vereist eigen vermogen	536.472	389.675	414.890	270.898
	<u>2.599.827</u>	<u>1.948.373</u>	<u>2.010.619</u>	<u>1.354.488</u>

De gedempte kostendekkende premie is gelijk aan de krachtens artikel 128 van de Pensioenwet bepaalde kostendekkende premie, berekend op basis van een gedempte rekenrente van 4%.

16 Aantal personeelsleden

Bij het Fonds zijn geen werknemers in dienst. De werkzaamheden worden verricht door werknemers die in dienst zijn van de werkgever. De hieraan verbonden kosten bedragen EUR 171.901 (2013: EUR 170.367) en zijn voor rekening van het Fonds.

17 Beloningen bestuurders en leden Verantwoordingsorgaan

De leden van het Bestuur ontvangen geen bezoldiging.

De leden namens de pensioengerechtigden in het Verantwoordingsorgaan ontvangen met ingang van 1 juli 2014 een jaarlijks vacatiegeld en een vergoeding van de reis- en verblijfkosten.

In 2014 bedroegen de hiermee gemoeide kosten EUR 1.087 (2013: EUR 0). De overige leden van het Verantwoordingsorgaan ontvangen geen vacatiegeld of vergoeding.

Rotterdam, 11 juni 2015

A.S. Vink

S.E. Eisma

A.C. Snelleman

R.L. de Visser

Overige gegevens

Resultaatbestemming

Vooruitlopend op het bestuursbesluit conform artikel 4.8 van de statuten van het Fonds is het resultaat over het boekjaar 2014 als volgt verwerkt:

Algemene reserve	EUR (11.865.490)
Wettelijke reserve	-
	<hr/>
Totaal saldo van baten en lasten	EUR (11.865.490)
	<hr/>

Vaststelling

Het Bestuur van Stichting Pensioenfonds HAL heeft de jaarrekening 2014 vastgesteld in de vergadering van 11 juni 2015.

Financiële overeenkomst met sponsor

Tussen werkgever en het Fonds is een uitvoeringsovereenkomst gesloten. Met betrekking tot de premiebetaling is hierin het volgende overeengekomen:

- De werkgever betaalt de kostendekkende premie, berekend op basis van een gedempte rekenrente van 4%.
- Indien de dekkingsgraad hoger is dan het op basis van artikel 132 van de Pensioenwet berekende vereist eigen vermogen voorziet de overeenkomst in een mechanisme van premiekorting.
- Indien de dekkingsgraad lager is dan het op basis van artikel 132 van de Pensioenwet berekende vereist eigen vermogen voorziet de overeenkomst in extra premiestortingen door de werkgever.
- De werkgever is bevoegd de feitelijk af te dragen premie te maximeren op 30% van de salarissom van de deelnemers aan de pensioenregeling.

Gebeurtenissen na balansdatum

Op 16 december 2014 stemde de Eerste Kamer in met de aanpassing van het financieel toetsingskader (nFTK), dat daarmee vanaf 1 januari 2015 van kracht wordt. De aanpassing van het financieel toetsingskader raakt de financiële opzet in alle facetten. Zo heeft het beginsel van toekomstbestendige indexatie tot gevolg dat veel fondsen minder snel zullen mogen indexeren, terwijl de nieuwe herstelsystematiek anderzijds tot gevolg heeft dat ingrijpende kortingsmaatregelen minder snel aan de orde zullen zijn. De verschillende ingrepen moeten per saldo evenwichtig uitpakken voor de verschillende generaties.

Het nFTK is van toepassing vanaf 1 januari 2015 en heeft daarmee geen invloed op verslagjaar 2014. In deze jaarrekening wordt uitgegaan van het Financieel Toetsingskader

(FTK) zoals dat gold tot en met het verslagjaar 2014. Gezien echter de ingrijpende veranderingen die het nFTK met zich mee brengt achten wij het van belang om bij een aantal gevolgen al vast stil te staan.

De volgende elementen hebben invloed op de de financiële positie van het Fonds:

- UFR-methode
- Beleidsdekkingsgraad
- Vereist eigen vermogen (VEV)

Door de wetgever en DNB is besloten om in 2015 de huidige UFR-methode te handhaven, met dien verstande dat de 3-maandsmiddeling komt te vervallen. Daarmee komen renteveranderingen directer in de dekkingsgraad tot uitdrukking. Dit zal een verhogend effect op de technische voorzieningen per ultimo 2014 hebben van circa EUR 2.463.000.

Voor beleidsmatige besluiten die zijn gebaseerd op de financiële positie van het Fonds is vanaf 1 januari 2015 de beleidsdekkingsgraad de maatstaf. Deze beleidsdekkingsgraad wordt in vastgesteld op basis van het gemiddelde van de dekkingsgraden van de voorafgaande 12 maanden.

Tot slot wordt het VEV hoger als gevolg van gewijzigde parameters.

In de onderstaande tabel hebben wij de diverse effecten ultimo 2014 zichtbaar gemaakt:

	nFTK	FTK
Vermogen	128.630.638	128.630.638
Technische voorzieningen	72.516.108	70.052.992
Dekkingsgraad	177,4%	183,6%
Beleidsdekkingsgraad	204,7%	n.v.t.
VEV strategische assetmix	25,2%	20,2%
VEV feitelijke assetmix	27,7%	21,9%

Verslag van het Verantwoordingsorgaan

Het Bestuur dient verantwoording af te leggen aan het Verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop het beleid is uitgevoerd en over de naleving van de Code pensioenfondsen

Het Verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid om een oordeel te geven over (i) het handelen van het bestuur aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van de Visitatiecommissie, (ii) het door het bestuur uitgevoerde beleid en (iii) beleidskeuzes die op de toekomst betrekking hebben.

Een Visitatiecommissie fungeert als het in de statuten en reglementen van het Fonds bedoelde intern toezichtorgaan. In 2013 heeft de laatste (volledige) visitatie plaatsgevonden. Daarover heeft het Verantwoordingsorgaan in het verslag over het boekjaar 2013 gerapporteerd.

In de loop van het jaar 2015 zal een nieuwe visitatieronde worden opgestart. In het jaarverslag over het boekjaar 2015 zal over de bevindingen van de Visitatiecommissie worden gerapporteerd. Het Verantwoordingsorgaan zal deze bevindingen dan weer in zijn verslag betrekken.

Een vertegenwoordiging van het Verantwoordingsorgaan heeft in 2014 regelmatig overlegd met de Directie en het Bestuur over de gevolgen van de inwerkingtreding, per 1 juli 2014, van de Wet Versterking Bestuur Pensioenfondsen, over de in dat kader te maken keuzes en over de daarmee samen hangende wijzigingen in de Statuten van het Fonds en in het Reglement Verantwoordingsorgaan. Voorts heeft het Verantwoordingsorgaan in dat kader advies aan het Bestuur gegeven, indien en voor zover vereist.

Voor een overzicht van de overige activiteiten van het Verantwoordingsorgaan in 2014, zij verwezen naar paragraaf 2.3 en paragraaf 2.4 van dit jaarverslag.

Het Bestuur heeft aan het Verantwoordingsorgaan het concept jaarverslag 2014 en de daarin opgenomen jaarrekening 2014 doen toekomen. Het Verantwoordingsorgaan is in de gelegenheid gesteld daarop te reageren en heeft dat ook gedaan. Het Bestuur heeft voorts in een gezamenlijke vergadering met het Verantwoordingsorgaan op 11 juni 2015 het uitgevoerde beleid toegelicht, na voorbereidende vergaderingen met (de voorzitter van) het Verantwoordingsorgaan en de Directie eind april 2015, begin mei 2015 en 4 juni 2015. Voor zover het Verantwoordingsorgaan nog vragen met betrekking tot deze mondelinge presentatie en de verstrekte stukken had, zijn deze tijdens de vergaderingen van 4 en 11 juni 2015 beantwoord; hiervan wordt verslag gedaan in de notulen van deze vergadering.

Op grond van het voorgaande, en op grond van de door het Bestuur en de Directie aan het Verantwoordingsorgaan verstrekte informatie, komt het Verantwoordingsorgaan tot het volgende oordeel:

- het Bestuur heeft in 2014 in overeenstemming met de statuten en reglementen gehandeld;
- het Bestuur heeft in 2014 een consistent beleid gevoerd, waarbij de belangen van alle betrokkenen evenwichtig zijn behartigd; en

- het Bestuur heeft in 2014 gefundeerde beleidskeuzes voor de toekomst gemaakt.

Het Verantwoordingsorgaan spreekt geen oordeel uit over de naleving in 2014 van de Code pensioenfondsen. Deze Code is per 1 januari 2014 in werking getreden en de Visitatiecommissie zal tijdens de visitatieronde welke in 2015 wordt opgestart de naleving van de Code in haar oordeel en rapportage betrekken. Het Verantwoordingsorgaan verwacht, op grond van de rapportage van de Visitatiecommissie, in zijn verslag over 2015 de naleving van de Code pensioenfondsen in zijn oordeel te kunnen betrekken.

Reactie Bestuur

Het Bestuur heeft kennis genomen van het oordeel van het Verantwoordingsorgaan en dankt het Verantwoordingsorgaan voor de waardering van het bestuursbeleid over 2014.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds HAL te Rotterdam is aan Mercer (Nederland) B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het verslagjaar 2014.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeelsvorming van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht:

- heb ik ondermeer onderzocht of de technische voorzieningen, het Minimaal Vereist Eigen Vermogen en het Vereist Eigen Vermogen toereikend zijn vastgesteld; en
- heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het pensioenfonds de tot balansdatum aangegane verplichtingen kan nakomen, mede in aanmerking nemend het financieel beleid van het pensioenfonds. Mijn oordeel is gebaseerd op het Financieel Toetsingskader zoals dat op balansdatum van toepassing was.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, in overeenstemming met de beschreven berekeningregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum ten minste gelijk aan het wettelijk

Vereist Eigen Vermogen. Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een toereikende solvabiliteit.

Met in achtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds HAL is naar mijn mening goed.

Amstelveen, 11 juni 2015

Ir. M.W. Heemskerk AAG
verbonden aan Mercer (Nederland) B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds HAL

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit rapport opgenomen jaarrekening 2014 van Stichting Pensioenfonds HAL te Rotterdam gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2014 en de staat van baten en lasten over 2014 met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de stichting is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het stichtingskapitaal en reserves en het saldo van baten en lasten getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). Het bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het bestuur van de stichting gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het stichtingskapitaal en reserves van Stichting Pensioenfonds HAL per 31 december 2014 en van het saldo van baten en lasten over 2014 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

Ingevolge artikel 2:393 lid 5 onder e en f BW vermelden wij dat ons geen tekortkomingen zijn gebleken naar aanleiding van het onderzoek of het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de in artikel 2:392 lid 1 onder b tot en met h BW vereiste gegevens zijn toegevoegd. Tevens vermelden wij dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Rotterdam, 11 juni 2015
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door drs. F.J. van Groenestein RA